

ЮЛІЯ КИРИЧЕНКО

**Захист прав і свобод людини
і громадянина
Конституційним Судом України
від порушень з боку
вищих органів державної влади**

моніторинг діяльності
за 2010–2011 роки

Київ • Атіка • 2011

УДК 342.7:342.565.2](477)
ББК 67.9(4Укр)400.1
3-38

Кириченко Ю.
3-38   **Захист прав і свобод людини і громадянина Конституційним Судом України від порушень з боку вищих органів державної влади: моніторинг діяльності за 2010–2011 роки / Ю. Кириченко. – К. : Атіка, 2011. – 48 с.**
ISBN 978-966-326-428-8

Видання є проміжним результатом моніторингу Центру політико-правових реформ за ефективністю судового захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина від посягань на них з боку вищих органів влади (Парламенту, Президента, Уряду) протягом 2010–2011 років та присвячена лише моніторингу діяльності Конституційного Суду України.

Здійснено в рамках проекту: «Моніторинг діяльності судової влади України щодо ефективності захисту прав людини від порушень з боку Президента, Парламенту та Уряду України» за підтримки Фонду сприяння демократії Посольства США в Україні. Погляди авторів не обов'язково збігаються з офіційною позицією уряду США / Supported by the Democracy Grants Program of the U.S. Embassy in Ukraine. The views of the authors do not necessarily reflect the official position of the U.S. Government.

УДК 342.7:342.565.2](477)
ББК 67.9(4Укр)400.1

ISBN 978-966-326-428-8

© Ю. Кириченко, 2011
© Видавництво «Атіка», 2011

Зміст

I. Механізми судового захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина від порушень з боку вищих органів влади	4
II. Методологія моніторингу	7
III. Конституційне правосуддя	9
1. Правове регулювання захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина у Конституційному Суді України	9
2. Аналіз рішень Конституційного Суду України за 2010 – 2011 роки в аспекті захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина від посягань з боку вищих органів влади	13
2.1. Прямий доступ осіб до конституційного правосуддя	15
2.2. Опосередкований доступ осіб до конституційного правосуддя	30
2.3. Обов'язковий захист Конституційним Судом України прав і свобод людини і громадянина	34
IV. Висновки	43

I. Механізми судового захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина від порушень з боку вищих органів влади

Конституція України, ухвалена 28 червня 1996 року, закріпила високі стандарти прав і свобод людини та громадянина. Частина друга статті 3 говорить, що *«Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави»*. Стаття 8 закріпила принцип верховенства права. Згідно з частиною другою статті 22 *«Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані»*. Конституційне закріплення цих та інших засад конституційного ладу, а також переліку основних прав і свобод людини, є важливим чинником розвитку демократії, однак вони залишаються лише словами на папері за відсутності ефективних механізмів захисту прав і свобод та забезпечення втілення конституційних засад на практиці.

Судовий захист є одним з основних механізмів захисту прав людини. Міра утвердження верховенства права в державі найбільше залежить від діяльності судів. За таких умов одним з найнеобхідніших заходів щодо забезпечення дотримання проголошених високих ідеалів є створення належної та ефективної національної системи судового захисту прав і

свобод людини і громадянина. «Цілком можливо мати ідеально сформульовані закони і процедури, які відповідають усім міжнародним нормам, але вони залишатимуться лише словами без незалежної судової системи, готової і здатної застосовувати їх нейтрально, із належним врахуванням гідності і прав особи», – зазначив Посол США в Україні Джон Теффт¹.

Метою цього моніторингу є з'ясування стану та динаміки ефективності судового захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина від посягань на них з боку вищих органів влади (Парламенту, Президента, Уряду).

Характер діяльності цих органів є таким, що порушення Конституції чи закону кимось із них, якщо він діє як суб'єкт владних повноважень, призводить до порушення суб'єктивного права значного кола осіб, зазіхання на об'єктивне право як таке, а отже, й до підриву демократичних засад розвитку України в цілому.

Дотримання принципу, що немає нікого вище над законом та всі є рівними перед ним, є основною умовою утвердження верховенства права у державі. Відтак, цей принцип може бути забезпечений лише за наявності достатніх та дієвих механізмів, які дають змогу припинити будь-які прояви сваволі політичною владою та відновити порушене право особи.

Відповідно до статті 150 Конституції України вирішення питання про відповідність Конституції України (конституційність) рішень центральних органів влади, які приймаються у формі актів (законів та інших правових актів Верховної Ради, актів Президента та Кабінету Міністрів) належить до виключної компетенції Конституційного Суду. При цьому Конституційний Суд ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

---

¹ *Виступ* посла США Д. Теффта за круглим столом про роль Верховного Суду України у захисті прав людини на національному рівні 22 вересня 2011 року.

На виконання частин першої та другої статті 124 Конституції України, відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України вирішення питання щодо законності (крім конституційності) постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України, актів Уряду, а також дій та бездіяльності Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів України належить до адміністративної юрисдикції. На сьогодні за підсудністю справи за позовами до Верховної Ради та Президента розглядає окрема палата Вищого адміністративного суду України як суд першої інстанції. Причому рішення Вищого адміністративного суду України щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради, Президента, є остаточним і не підлягають перегляду в апеляційному чи касаційному порядку².

Виходячи з зазначеного, незалежний моніторинг та аналіз із точки зору ефективності судового захисту конституційних прав і свобод особи рішень Конституційного Суду України, Вищого адміністративного суду України та окружних адміністративних судів дасть можливість оцінити доступ до судового захисту, його ефективність та виділити існуючі проблеми.

---

² Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо недопущення зловживанням права на оскарження» від 13 травня 2010 року було встановлено особливий порядок розгляду справ щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України.

II. Методологія моніторингу

Завдання:

Незалежний контроль за ефективністю судового захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина від посягань на них з боку вищих органів влади (Парламенту, Президента, Уряду).

У контексті моніторингу судових рішень з'ясовуються питання:

1) чи механізми, передбачені законами на виконання Конституції, є достатніми для захисту конституційних прав і свобод громадян від їх порушень вищими органами державної влади;

2) чи існуючі механізми захисту конституційних прав і свобод громадян від їх порушень Парламентом, Президентом та Урядом виконують належним чином свою функцію, тобто чи забезпечуються та гарантуються конституційні права і свободи людини і громадянина.

Об'єкт:

1. Рішення, висновки та ухвали про відмову у відкритті провадження, про припинення провадження Конституційного Суду України за 2010–2011 роки.

2. Рішення та ухвали п'ятої палати Вищого адміністративного суду України з моменту передачі до його підсудності справ проти Президента, Парламенту (травень 2010 року) до кінця 2011 року.

3. Рішення та ухвали окружного адміністративного суду м. Києва за 2011 рік у справах проти Уряду.

Параметрами оцінки є:

- 1) відновлення порушеного конституційного права людини і громадянина;
- 2) практичне виконання позитивного рішення для громадян (практичне відновлення права);
- 3) строки розгляду справи;
- 4) оцінка мотивування судового рішення.

III. Конституційне правосуддя

---

1. Правове регулювання захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина у Конституційному Суді України

Індивідуальний прями́й доступ осіб в Україні до конституційного правосуддя забезпечується через інститут *конституційного звернення* до Конституційного Суду України.

Відповідно до пункту 2 частини першої статті 150 Конституції України до повноважень Конституційного Суду віднесено офіційне тлумачення Конституції та законів України без обмеження суб'єктів звернення до суду з цих питань. На реалізацію цих конституційних положень Закон України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон) передбачає інститут конституційного звернення. Так, відповідно до статті 43 Закону суб'єктами права на конституційне звернення до Конституційного Суду з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема, є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи. Конституційне звернення – це письмове клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту

конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи.

Відповідно до глави 16 Закону, яка визначає особливості провадження у справах щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, прямиї доступ громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб до Конституційного Суду з цих питань обмежується підставами для конституційного звернення (стаття 94 Закону). Так, підставою для конституційного звернення є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод. З цього приводу слід зауважити, що Конституція України не обмежує суб'єктів звернення до Суду з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України, не встановлює різницю для органів державної влади та осіб. Проте Закон врегульовує порядок звернення органів державної влади, органів місцевого самоврядування до Суду з цих питань через інститут конституційного подання, чим ставить їх у більш вигідне положення порівняно з особами. Так, відповідно до статті 93 Закону підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України є лише практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України.

Опосередкований доступ осіб до конституційного правосуддя з метою захисту своїх конституційних прав і свобод від зловживань з боку вищих органів влади можливий через розгляд Конституційним Судом питань про відповідність Конституції України законів і інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента та Кабінету Міністрів України. Так, Конституція не містить приписів, які б надавали можливість громадянам прямо звертатись до Конституційного Суду з питань конституційності актів, приміром, у формі конституційної скарги. Чи буде розглядати Конституційний Суд факт

порушення прав і свобод людини шляхом видання неконституційного правового акта Парламентом, Президентом чи Урядом України, чи ні, залежить, насамперед, від ініціативи державних органів, які й видають ці акти, а саме Президента, а також ініціативи або сорока п'яти народних депутатів, або Верховного Суду України, або Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (пункт 1 частини першої статті 150 Конституції України). З цього переліку суб'єктів права на конституційне подання для нашого моніторингу слід окремо виділити Президента України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Верховний Суд України як інститути, на які безпосередньо покладено завдання захисту прав і свобод людини і громадянина. Так, згідно з частиною другою статті 102 Конституції України Президент України є гарантом додержання прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до статті 101 Конституції України, статей 1, 3 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» від 27 грудня 1997 року³ «Парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Метою парламентського контролю, який здійснює Уповноважений, є:

- 1) захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;
- 2) додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина суб'єктами;
- 3) запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;
- 4) сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність з Конституцією України, міжнародними стандартами у цій галузі;

---

³ <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=776%2F97-%E2%F0>

5) поліпшення і подальший розвиток міжнародного співробітництва в галузі захисту прав і свобод людини і громадянина;

б) запобігання будь-яким формам дискримінації щодо реалізації людиною своїх прав і свобод;

7) сприяння правовій інформованості населення та захист конфіденційної інформації про особу».

Відповідно до статті 55 Конституції України права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції (частина друга статті 125 Конституції України).

При розгляді питань про відповідність Конституції України, законів і інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента та Кабінету Міністрів України Конституційний Суд уповноважений визнати акти Парламенту, Президента, Уряду такими, що не відповідають Конституції України, внаслідок чого припиняється дія актів або їх правових норм (стаття 152 Конституції України), застосування яких могло призвести або призвело до порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Конституція України встановлює випадки, коли Конституційний Суд обов'язково, незалежно від будь-якої ініціативи, повинен розглянути питання обмеження прав і свобод людини і громадянина. Відповідно до статті 159 Конституції Конституційний Суд є обов'язковим учасником процесу внесення змін до Основного Закону. Так, законопроект про внесення змін до Конституції розглядається Верховною Радою за наявності висновку Конституційного Суду щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції. Отже, позитивний висновок Конституційного Суду України щодо законопроектів про внесення змін та доповнень до Конституції України, засвідчує відсутність у ньому положень, які б передбачали скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина, чим превентивно попереджує можливість порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина Парламентом при зміні Конституції.

2. Аналіз рішень Конституційного Суду України за 2010–2011 роки в аспекті захисту прав і свобод людини і громадянина від посягань з боку вищих органів влади

У 2010 році до Конституційного Суду надійшла значна кількість конституційних звернень. Так, всього конституційних звернень надійшло 492, зокрема: 421 звернення від громадян та 71 – від юридичних осіб.

У першому півріччі 2011 року до Конституційного Суду надійшло 201 конституційне звернення, з яких 168 звернень від громадян та 33 – від юридичних осіб. З 201 конституційного звернення 157 звернень повернено Секретаріатом Конституційного Суду на етапі їх попередньої перевірки.

Аналіз судової практики свідчить, що за 2010 рік Конституційним Судом України всього за конституційними зверненнями та поданнями було прийнято 58 ухвал про відмову у відкритті конституційного провадження, 18 ухвал про припинення конституційного провадження та 4 ухвали про припинення розгляду справи. По суті справи за конституційними зверненнями було прийнято сім рішень.

Уже з цих статистичних даних Конституційного Суду вимальовується доволі тривожний, з точки зору доступу громадян до конституційного правосуддя, факт: *переважна більшість конституційних звернень осіб взагалі не попадає на розгляд Конституційного Суду України, оскільки повертається особам на етапі їх попередньої перевірки Секретаріатом Конституційного Суду.*

Виникає питання щодо законності такої практики попереднього відбору конституційних звернень, які достойні бути розглянутими суддями Конституційного Суду. Так, відповідно до пункту 2 частини першої статті 150 Конституції України, пункту 4 статті 13 Закону виключно до повноважень Конституційного Суду віднесені питання офіційного тлумачення Конституції та законів України, зокрема й за зверненнями осіб. Закон не містить положень, які б наділяли Секре-

таріат Конституційного Суду повноваженнями щодо попереднього відбору конституційних звернень, тобто фактично повноваженнями щодо відмови у здійсненні правосуддя. Відповідно до статті 32 Закону Секретаріат Конституційного Суду здійснює організаційне, науково-експертне, інформаційно-довідкове на інше забезпечення діяльності Конституційного Суду. Проте вже в Регламенті Конституційного Суду, прийнятому ним самостійно⁴, згідно з § 10 глави III «Порядок прийняття конституційних подань, конституційних звернень, їх попередня перевірка» встановлюється, що *«Зареєстровані конституційні подання та конституційні звернення перевіряє у невідкладному порядку відповідний підрозділ Секретаріату Конституційного Суду України, до повноважень якого віднесено попереднє вивчення та перевірка їх на відповідність вимогам статей 13, 14, 38, 39, 40, 41, 42, 43 Закону України «Про Конституційний Суд України». Неналежно оформлені конституційні подання та конституційні звернення Секретаріат Конституційного Суду України повертає авторам, про що вказується у письмовому повідомленні, підписаному керівником відповідного підрозділу Секретаріату Конституційного Суду України (виділено нами). У разі якщо суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення не погоджується із змістом надісланого йому повідомлення, його лист та подання (звернення) передаються керівникові Секретаріату Конституційного Суду України або його заступнику для перевірки обґрунтованості рішення, прийнятого керівником підрозділу. Після перевірки керівник Секретаріату Конституційного Суду України (його заступник) приймає рішення про надіслання повторного повідомлення автору або про передачу матеріалів конституційного подання (звернення) на розгляд колегії суддів (виділено*

---

⁴ Регламент КСУ, затверджений Рішенням КСУ від 5 березня 1997 року, викладений у новій редакції згідно з Рішенням КСУ від 14 жовтня 2008 року № 34-р/2008 зі змінами, внесеними Рішенням КСУ від 24 грудня 2009 року № 17-р/2009.

нами) у порядку, передбаченому пунктом 1 § 12 цього Регламенту».

Отже, фактично переважна більшість конституційних звернень повертається авторам державними службовцями Секретаріату Суду, які не мають ніякого відношення до функції здійснення правосуддя у формі письмового повідомлення, без дотримання судової процедури їх розгляду, принципів діяльності Конституційного Суду тощо. Перевірити вмотивованість та обґрунтованість таких «письмових повідомлень» не має можливості, оскільки це не судові рішення і вони не підлягають оприлюдненню.

2.1. Прямий доступ осіб до конституційного правосуддя

Позитивним моментом у діяльності Конституційного Суду за період 2010 рік – перше півріччя 2011 року є збільшення кількості розгляду звернень громадян та юридичних осіб по суті (10 рішень). По відношенню до рішень Суду за конституційними поданнями владних суб'єктів їх все ще недостатня кількість, проте, нарешті, вони з'являються. Для порівняння, за всі попередні роки своєї діяльності єдиний орган конституційної юрисдикції розглянув лише 17 справ такої категорії.

Так, за зверненням громадян по суті було прийнято:

– Рішення у справі за конституційним зверненням Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010;

– Рішення у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (справа про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду) від 28 квітня 2010 року № 12-рп/2010;

– Рішення у справі за конституційним зверненням громадянки Власової Ганни Іванівни щодо офіційного тлумачення

положення пункту 5 статті 5 Закону України «Про приватизацію державного житлового фонду» (справа про безоплатну приватизацію житла) від 10 червня 2010 року № 15-рп/2010;

– Рішення у справі за конституційним зверненням громадянина Слободянюка Івана Івановича щодо офіційного тлумачення положення пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України № 18-рп/2010 від 8 липня 2010 року;

– Рішення у справі за конституційним зверненням громадянина Багінського Артема Олександровича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 14¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про адміністративну відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху) від 22 грудня 2010 року № 23-рп/2010;

– Рішення у справі за конституційним поданням Верховного Суду України та за конституційним зверненням громадянина Савчука Миколи Миколайовича про заміну смертної кари довічним позбавленням волі від 26 січня 2011 року № 1-рп/2011 (пов'язане з Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99 у справі про смертну кару);

– Рішення у справі за конституційним зверненням громадянки Сінюгіної Ірини Іванівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Цивільного процесуального кодексу України від 31 травня 2011 року № 4-рп/2011⁵;

– Рішення у справі за конституційним зверненням громадянина Костенка Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1, 2 пункту 1 Закону України

---

⁵ Зазначена справа не відповідає критеріям відбору рішень для моніторингу, оскільки конституційне право не порушувалося, результатом розгляду справи стало усунення неоднозначного застосування судами процесуального законодавства. Нами справа зазначається, оскільки суб'єктом права на звернення є громадянин.

«Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» щодо порядку використання копій Прапора Перемоги від 16 червня 2011 року № 6-рп/2011.

Звернення юридичних осіб було розглянуто у:

– Рішенні у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «Міжнародний фінансово-правовий консалтинг» про офіційне тлумачення частини третьої статті 99 Цивільного кодексу України від 12 січня 2010 року № 1-рп/2010;

– Рішенні у справі за конституційним зверненням Акціонерного товариства «Страхова компанія «Аванте» щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 1 Закону України «Про систему оподаткування», статті 15 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 16 лютого 2010 року № 5-рп/2010.

Предметом судового захисту у цих випадках були такі конституційні права:

- 1) Право на судовий захист, апеляційне оскарження (стаття 55) – тричі;
- 2) Право власності (стаття 41);
- 3) Право на підприємницьку діяльність, захист конкуренції (стаття 42);
- 4) Право на житло (стаття 47);
- 5) Презумпція невинуватості (стаття 62);
- 6) Право на життя (стаття 27);
- 7) Право визначати та змінювати конституційний лад в Україні, суверенітет народу (стаття 5).

У всіх випадках роз'яснення потребували акти Парламенту, здебільшого внаслідок нечіткості, застарілості законодавчих положень, в одному випадку внаслідок неконституційності законодавчих положень, а в іншому – внаслідок неконституційного тлумачення законодавчих положень Урядом України. У восьми випадках з дев'яти Конституційним Судом було прийнято рішення на користь осіб, конституційні права були відновлені шляхом надання офіційного тлумачення та

в одному випадку шляхом визнання неконституційними відповідних положень закону.

Цікавим, з точки зору захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, є можливість Конституційного Суду за конституційними зверненнями осіб визнавати закони такими, що не відповідають Конституції. Так, відповідно до частини другої статті 95 Закону України «Про Конституційний Суд України»: *«У разі якщо при тлумаченні Закону України (його окремих положень) була встановлена наявність ознак його невідповідності Конституції України, Конституційний Суд України у цьому ж провадженні вирішує питання щодо неконституційності цього Закону.»*

Так, протягом проаналізованого періоду діяльності Конституційний Суд один раз визнав неконституційним положення закону за конституційним зверненням громадянина⁶. Зокрема, громадянин Ю. Костенко звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням дати офіційне тлумачення окремих положень підпунктів 1, 2 пункту 1 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги» від 21 квітня 2011 року № 3298–VI (далі – Закон № 3298) у взаємозв'язку з положеннями статей 1, 3, 8, 11, 15, 17, 18, 20, 29, 34, 37, 41, 65 Конституції України. У результаті, Суд дійшов висновку, що «під час прийняття Закону № 3298 була порушена визначена Основним Законом України процедура його ухвалення в частині встановлення порядку використання державного символу України, а саме – Державного Прапора України. Отже, положення абзацу шостого статті 2

---

⁶ Рішення у справі за конституційним зверненням громадянина Костенка Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1, 2 пункту 1 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» щодо порядку використання копій Прапора Перемоги від 16.06.2011 № 6-рп/2011.

Закону № 3298 є такими, що суперечать Конституції України». Фактично відбулося відновлення права народу визначати та змінювати конституційний лад в Україні. Проте, більш глибокий аналіз вказаного Рішення дає підстави зробити висновок про його політичне забарвлення, а не про дію механізму правового захисту громадянином своїх конституційних прав. По-перше, Судом допущена певна алогічність у висновках, тому що, у разі встановлення порушення конституційної процедури прийняття закону, неконституційним повинен визнаватись увесь закон, а не окремі його положення. По-друге, у Рішенні вкрай непереконливо обґрунтовується наявність підстав для відкриття провадження, а саме наявність неоднозначного застосування цього Закону органами державної влади. Об'єктивно слід зазначити, що оспорюваний Закон в принципі не міг бути застосований державними органами, оскільки на момент звернення громадянина до Конституційного Суду він не набув чинності. Зазначимо, що в усіх інших проаналізованих випадках звернення громадян до конституційного правосуддя, Суд однозначно відмовляв громадянам у відкритті провадження, якщо не було доведено неоднозначного застосування законодавчих положень органами державної влади. Отже, відкриття провадження здебільшого ґрунтується на політичній доцільності розгляду цієї справи. Це підтверджується й дуже швидким розглядом справи, вкрай обмеженим аналізом правових позицій (лише Президента України, Голови Верховної Ради України, Міністерства юстиції України, науковців Національного університету «Одеська юридична академія»), а також трьома окремими думками суддів Конституційного Суду (В. Бринцева, В. Кампа, М. Маркуш)⁷.

В одному випадку, на наш погляд, спостерігається *захист Судом інтересів конкретного акціонерного товариства, що призвело до порушення принципів конкуренції, порушення конституційних засад розмежування повноважень між*

---

⁷ <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=142411>

органами місцевого самоврядування та компетенцією Парламенту. Так, у Рішенні у справі за конституційним зверненням Акціонерного товариства «Страхова компанія «Аванте» щодо офіційного тлумачення положень частини другої статті 1 Закону України «Про систему оподаткування», статті 15 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 16 лютого 2010 року № 5-рп/2010⁸ Суд розтлумачив положення податкового законодавства на користь акціонерного товариства та зазначив, що «Верховна Рада Автономної Республіки Крим, сільські, селищні, міські ради мають право безпосередньо встановлювати пільги щодо загальнодержавного податку на прибуток підприємств комунальної власності, якщо він згідно із законами України справляється до бюджету Автономної Республіки Крим, сільських, селищних, міських бюджетів, у межах сум, які підлягають зарахуванню до цих бюджетів».

На підтвердження нашої позиції свідчать чотири окремі думки суддів Конституційного Суду, в яких зазначається, що:

– при розгляді Судом справи вбачається «недотримання Судом принципів повноти і всебічності розгляду справи, а також обґрунтованості прийнятого рішення (стаття 4 Закону України «Про Конституційний Суд України»)»⁹;

– положення резолютивної частини «не знайшло належного правового обґрунтування в мотивувальній частині Рішення і є таким, що базується на неправильній інтерпретації норм Конституції України»¹⁰;

– «в контексті конституційного звернення і з огляду на сутність конституційних засад розмежування компетенції парламенту та органів місцевого самоврядування у сфері податкових відносин поза увагою залишилися також положення

---

⁸ <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=98497>

⁹ *Окрема думка судді П. Стецюка (див.: <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=98276>).*

¹⁰ *Окрема думка судді М. Маркуш (див.: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=98495>).*

пункту 1 частини другої статті 92 Конституції України, де зазначається, що податки і збори встановлюються виключно законами України, а також частини першої статті 143 Основного Закону держави, де вказано, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування встановлюють місцеві податки і збори відповідно до закону, тому встановлення пільг на сплату загальнодержавних податків належить до сфери законодавчого регулювання і є компетенцією Верховної Ради України»¹¹;

– «ідея, закладена в Рішенні, фактично означає, що органи місцевого самоврядування можуть безпосередньо на підставі частини другої статті 1 Закону України «Про систему оподаткування» встановлювати пільги зі сплати всіх загальнодержавних податків, які зараховуються до місцевих бюджетів, у тому числі і щодо сплати податку з доходів фізичних осіб»¹².

Ще одним недоліком судового захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина через конституційне правосуддя є проблема неналежного виконання рішень Конституційного Суду. Так, наприклад, відповідно до Ухвали про відмову у відкритті нового провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України від 20 липня 2010 року № 49-у/2010¹³ Суд вказує на неналежне виконання Рішення Конституційного Суду від 27 січня 2010 року № 3-рп/2010 Верховним Судом України.

Моніторинг ухвал Конституційного Суду за конституційними зверненнями (про відмову у відкритті провадження,

---

¹¹ *Окрема думка судді В. Шишкіна (див.: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=98727>).*

¹² *Окрема думка судді А. Стрижака (див.: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=98800>).*

¹³ <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=119994>

про припинення конституційного провадження та про припинення розгляду справи), в результаті чого особа фактично отримує відмову у розгляді свого питання єдиним органом конституційної юрисдикції дає підстави зробити висновок ***про вкрай обмежений доступ осіб до конституційного правосуддя.***

Об'єктивною причиною такого обмеження є відсутність у Конституції України інституту конституційної скарги¹⁴. З надією на виправлення цієї ситуації, відмічаємо нещодавні заяви вищих посадових осіб про необхідність запровадження інституту конституційної скарги, проведення в Києві міжнародної конференції: «Захист прав людини органами конституційної юстиції: можливості і проблеми індивідуального доступу»¹⁵. Так, на думку Голови Верховної Ради В. Литвина, «відсутність в Україні інституту конституційної скарги – можливості індивідуального звернення громадян до Конституційного Суду щодо відповідності Основному Закону положень тих чи інших законодавчих актів – призвела до того, що українці масово почали звертатися до Європейського суду з прав людини».

---

¹⁴ Див.: Ухвалу КСУ про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Шалівського Сергія Михайловича щодо офіційного тлумачення термінів «повноваження» та «юрисдикція», які містяться в тексті Конституції України, положень деяких її статей, а також окремих положень деяких законів України з перевіркою їх на відповідність Конституції України (конституційність) від 14 липня 2010 року № 47-у/2010; Ухвалу КСУ про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Михальчука Богдана Анатолійовича про офіційне тлумачення положень статті 15, частини другої статті 297 Цивільного процесуального кодексу України, статей 3, 17 Кодексу адміністративного судочинства України, статей 35, 48 Закону України «Про інформацію», статей 118, 152, 158 Земельного кодексу України, статті 16 Цивільного кодексу України та щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 49 Закону України «Про інформацію» від 5 жовтня 2010 року № 61-у/2010.

¹⁵ *Право громадян на конституційну скаргу* // Юридичний вісник України. – № 38 (846). – 24–30 вересня 2011 року. – С. 11.

Проте під час моніторингу виділилися законодавчі обмеження доступу громадян до конституційного правосуддя через установлення підстави для конституційного звернення (наявність неоднозначного застосування Конституції та законів України органами державної влади), а також звуження доступу осіб і самим Судом шляхом звуженого тлумачення законодавчих положень щодо підстав для конституційного звернення. Так, більшість ухвал Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження за зверненнями громадян приймається у зв'язку з відсутністю підстав для конституційного звернення (відсутність неоднозначного застосування Конституції та законів України органами державної влади). Причому конституційні права та свободи осіб залишаються незахищеними.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України, викладеної в Ухвалі від 12 травня 2010 року № 31-у/2010, «під неоднозначним застосуванням положень Конституції України або законів України слід розуміти різне застосування одних і тих же норм цих правових актів судами України, іншими органами державної влади за однакових юридично значимих обставин» (абзац третій пункту 3 мотивувальної частини). Проте аналіз судової практики Конституційного Суду в цій частині вказує на відсутність чіткості та зрозумілості у визначенні Судом «неоднозначного застосування норм органами державної влади», мотивуванні Судом своєї позиції щодо відсутності неоднозначного застосування норм органами державної влади.

Як приклад можна назвати такі ухвали:

1) Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Рейніша Леоніда Валерійовича щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 38 Кодексу законів про працю України від 17 березня 2010 року № 11-у/2010.

2) Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Кляшторного Олексія Миколайовича щодо офіційного тлумачення

пункту 30 частини першої статті 85 Конституції України в контексті статей 1, 5, 6, 19, 38, 85, 140, 141 Конституції України від 31 березня 2010 року № 14-у/2010. На наш погляд, Ухвала містить сумнівне обґрунтування відсутності неоднозначного застосування Конституції України Парламентом, а відмова Суду зумовлена, зокрема, політичними чинниками. Наявність неоднозначного застосування Конституції Парламентом, на наш погляд, можна розглядати як прийняття Парламентом постанов різного змісту на виконання одного і того ж конституційного положення за однакових юридично значимих обставин, проте у різних політичних ситуаціях. У результаті самоусунення Судом від розгляду зазначеного звернення залишилося відкритим питання щодо масових порушень виборчих прав громадян Парламентом у зв'язку з перенесенням ним дати місцевих виборів.

3) Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Яценюка Арсенія Петровича щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України стосовно можливості утворення коаліції депутатських фракцій шляхом об'єднання депутатських фракцій та народних депутатів України від 13 квітня 2010 року № 21-у/2010. У цьому випадку Судом також не була визнана наявність неоднозначного застосування Конституції Парламентом у випадку прийняття Парламентом постанов різного змісту на виконання одного і того ж конституційного положення за однакових юридично значимих обставин, проте у різних політичних ситуаціях. У результаті, на наш погляд, відбулося масове порушення виборчих прав громадян, спотворення волевиявлення громадян, формування Уряду в неконституційний спосіб. Слід зауважити, що ця відмовна ухвала яскраво демонструє обмеженість доступу громадян до конституційної юстиції з метою захисту своїх конституційних прав. Аналогічні за змістом конституційні подання, де суб'єктами виступали народні депутати, були прийняті Конституційним Судом до розгляду.

4) Про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Коломойського Ігоря Валерійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 36, статті 38, частини першої статті 71 Конституції України, частини першої статті 1, частини першої статті 6 «Про вибори народних депутатів України», частини першої статті 4, статті 5, частини першої статті 6 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 20 липня 2010 року № 41-у/2010; Про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Коломойського Ігоря Валерійовича щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 36, статті 38, частини першої статті 71 Конституції України, частини першої статті 1, частини першої статті 6 Закону України «Про вибори народних депутатів України», частини першої статті 4, статті 5, частини першої статті 6 Закону України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» від 20 липня 2010 року № 41-уп/2010. Яскравим прикладом відсутності чітких критеріїв визначення неоднозначного застосування норм є випадки, коли Суд (Колегія Суду) відкриває провадження та потім після відкриття провадження з'ясує, що конституційне звернення не відповідає вимогам установленим Законом «Про Конституційний Суд України» на підставі відсутності неоднозначного застосування конституційних норм. Так, у зазначених випадках Суд лише через 3 місяці після відкриття провадження з'ясував, що конституційне звернення не відповідає вимогам установленим Законом, на підставі відсутності у конституційному зверненні неоднозначного застосування конституційних норм, хоча ця підстава існувала й на момент відкриття провадження.

5) Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Івашенка Владислава Івановича щодо офіційного тлума-

чення частини шостої статті 49 Закону України «Про прокуратуру» та статті 46 Житлового кодексу УРСР від 25 травня № 35-у/2010; Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Чайки Івана Федоровича щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 58 Конституції України від 25 травня № 36-у/2010. Ухвали фактично не містять обґрунтування відмови громадянам у відкритті конституційного провадження, а містять твердження, що громадяни не навели неоднозначного застосування органами державної влади відповідних норм права.

б) Про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянина Лі Артура Костянтиновича щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 36 Конституції України, статей 1, 49 Закону України «Про авторське право і суміжні права», статті 14 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» від 12 січня 2011 року № 1-у/2011. При відмові особі Суд виходив з того, що листи-відповіді Міністерства юстиції України щодо необхідності приведення документів відповідно до вимог законодавства, якими фактично особі відмовлено у реєстрації профспілки, не є актами правозастосування, а отже, такі матеріали не підтверджують неоднозначного застосування положень Конституції та законів України органами державної влади. Причому, особі не роз'яснена можливість звернення до адміністративного судочинства щодо захисту свого права на свободу об'єднання у громадські організації.

У цілому, слід зазначити: обов'язкова підстава для конституційного звернення щодо надання офіційного тлумачення (наявність неоднозначного застосування норм органами державної влади) значно звужує доступ осіб до конституційної юстиції.

Яскравим прикладом є Ухвала КСУ про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конститу-

ційним зверненням громадянина Яценюка Арсенія Петровича щодо офіційного тлумачення положень пункту 14 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України, Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, Угоди між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту і Угоди між Урядом України і Урядом Російської Федерації про взаємні розрахунки, пов'язані з поділом Чорноморського флоту та перебуванням Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 9 червня № 39-у/2010. У цьому випадку, вкрай складно навести приклади неоднозначного застосування цих конституційних положень Парламентом, Президентом, проте вбачається порушення принципів народовладдя вищими органами влади.

В аспекті розгляду цього питання Конституційним Судом слід зазначити, що останній самоусувається від вирішення гострих конституційних питань, що турбують громадян, суспільство та державу. Так, Суд щодо розгляду питання про конституційність підписання так званих Харківських угод знайшов підстави відмовити і Президенту, і народним депутатам¹⁶, тому питання щодо їх конституційності залишається відкритим і на сьогодні.

Прикладом самоусунення Судом від вирішення гострих конституційних питань можна назвати і справу щодо пере-

---

¹⁶ Див.: Ухвалу КСУ про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень пункту 14 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України в системному зв'язку з частиною сьомою статті 17 Основного Закону України від 20 квітня 2010 року № 26-у/2010; Ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень пункту 14 розділу XV «Перехідні положення» Конституції України у системному зв'язку з частиною сьомою статті 17 Основного Закону України від 20 квітня 2010 року № 27-у/2010.

несення Парламентом місцевих виборів, що стосується масового порушення виборчих прав громадян. Якщо громадянам було відмовлено на підставі відсутності неоднозначного застосування конституційних положень Парламентом, то, на думку Суду, народні депутати не навели правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта.¹⁷

Ще однією підставою для відмови, якою звужується доступ громадян за захистом своїх конституційних прав до конституційної юстиції, є втрата чинності акта, щодо якого порушується питання особами перед Конституційним Судом. Так, традиційною є правова позиція Конституційного Суду, що повноваження органу конституційної юрисдикції поширюються на чинні нормативно-правові акти (пункт 5 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 14 листопада 2001 року № 15-рп/2001). Проте така позиція в багатьох випадках обмежує можливість захисту своїх прав особами, оскільки втрата чинності акта автоматично не відновлює порушені права осіб. Так, наприклад, Ухвалою про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним зверненням громадянки Шевченко Тетяни Леонідівни щодо офіційного тлумачення частини першої статті 15 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 20 квітня № 25-у/2010 Суд відмовляє громадянці у розгляді справи, оскільки на момент розгляду справи у Суді закон змінюється Парламентом, унаслідок чого положення, щодо яких ставилися питання, втрачають чинність. У цьому випадку фактично конституційне право громадянина зали-

---

¹⁷ Див.: Ухвалу КСУ про відмову у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про визнання такою, що втратила чинність», Постанови Верховної Ради України «Про призначення чергових виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів у 2010 році» від 9 червня 2010 року № 40-у/2010).

шається не захищеним, особа позбавляється можливості відновити свої права. Так, масове порушення прав на соціальний захист відбувається шляхом прийняття Парламентом законів про Державний бюджет на відповідний рік, які часто Суд не встигає розглянути, оскільки вони мають обмежений строк дії. Також з аналогічних підстав було припинено провадження у справах:

1) Про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням Закритого акціонерного товариства «Брянківське управління шахтобудмеханізації» щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна», частини другої статті 1 Закону України «Про перелік об'єктів права державної власності, що не підлягають приватизації», частини першої статті 9 Закону України «Про колективні договори і угоди», частини другої статті 13 Кодексу законів про працю України, частини першої статті 203, частини першої статті 215 Цивільного кодексу України від 25 січня 2011 року № 4-уп/2011. У цьому випадку ще й спостерігаються нерозумні строки розгляду справи: після відкриття провадження 14 липня 2010 року, Суду знадобилося понад півроку, щоб з'ясувати, що положення законів, які просять розтлумачити, вже втратили чинність.

2) Про припинення конституційного провадження у справі за конституційним зверненням приватного підприємства «ДДП» щодо офіційного тлумачення пункту 15 частини першої статті 34 Закону України «Про виконавче провадження» у системному зв'язку зі статтею 2, абзацом шостим пункту 3.7 статті 3, статтями 6–11 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» від 27 січня 2011 року № 7-уп/2011. У цьому випадку також спостерігається затягування процесу розгляду справи Судом, оскільки у Законі, який був предметом судового розгляду, було визначено, що він діє до 1 січня 2011 року.

- У цих випадках громадяни скаржилися на порушення:
- 1) виборчих прав (стаття 38) – чотири рази;
  - 2) права на соціальний захист (ст. 46) – двічі;
  - 3) принципу народного суверенітету (ст. 5) – двічі;
  - 4) права на житло (ст. 47);
  - 5) права на працю (стаття 43);
  - 6) презумпції невинуватості (стаття 62);
  - 7) права на свободу об'єднання у громадські організації (стаття 36);
  - 8) права на судовий захист (стаття 55);
  - 9) права власності (стаття 41).

2.2. Опосередкований доступ осіб до конституційного правосуддя

Як зазначалося, опосередкований доступ осіб до конституційного правосуддя з метою захисту своїх конституційних прав від зловживань з боку вищих органів влади можливий через розгляд Конституційним Судом питань про відповідність Конституції України законів і інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента та Кабінету Міністрів України. Чи буде розглядати Конституційний Суд факт порушення прав і свобод людини шляхом видання неконституційного правового акта Парламентом, Президентом чи Урядом України, чи ні, а залежить насамперед від ініціативи державних органів, які й видають ці акти, а саме Президента, а також ініціативи сорока п'яти народних депутатів, Верховного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (пункт 1 частини першої статті 150 Конституції України). З цього переліку суб'єктів права на конституційне подання для нашого моніторингу слід окремо виділити Президента України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Верховний Суд України як інститути, на які безпосередньо покладено завдання захисту прав і свобод людини і громадянина.

Президент України

Протягом 2010 – першого півріччя 2011 року глава держави жодного разу не звертався до Конституційного Суду щодо

неконституційності законів і інших правових актів Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України в аспекті порушення конституційних прав осіб.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини щодо захисту прав людини протягом указанного періоду один раз звертався до Конституційного Суду. Це варто відмітити як позитив, оскільки статистика 13 минулих років діяльності Суду свідчить про одиничні звернення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини до Конституційного Суду.

Так, за конституційним поданням Уповноваженого було прийнято Рішення КСУ у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010. Уповноважений вказував на порушення Парламентом при прийнятті певних положень Закону України «Про міліцію» конституційного права громадян на свободу та особисту недоторканність (стаття 29 Конституції), свободу пересування та вільний вибір місця проживання (стаття 33 Конституції).

Внаслідок чого було визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 20 грудня 1990 року № 565–ХІІ з наступними змінами, а саме абзацу восьмого пункту 5, згідно з яким міліції надається право затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях осіб, яких запідозрено у занятті бродяжництвом, – на строк до 30 діб за вмотивованим рішенням суду; пункту 11 в частині права міліції проводити фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку, дактилоскопію осіб, які затримані за підозрою у занятті бродяжництвом. Зазначені законодавчі положення втратили чинність з моменту ухвалення Судом рішення, конституційні права осіб було відновлено.

Як позитив слід відмітити використання Конституційним Судом при розгляді цієї справи практики Європейського суду з прав людини. Так, Судом були використані правові позиції Європейського суду з прав людини щодо принципу правової визначеності¹⁸.

Верховний Суд України

Також як позитив, слід відзначити три конституційні подання Верховного Суду України, в яких ставилися питання захисту права на судовий захист у спорах з органами державної влади (стаття 55 Конституції), свободи літературної, художньої, наукової і технічної творчості (стаття 54 Конституції України), право розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (стаття 41 Конституції).

---

¹⁸ «Європейський суд з прав людини неодноразово звертав увагу на недосконалість чинного законодавства України і необхідність дотримуватися принципу правової визначеності. Так, у рішенні від 6 листопада 2008 року у справі «Єлоєв проти України» зазначено таке: «Суд вважає, що відсутність чітко сформульованих положень, які б визначали, чи можливо належним чином продовжити (якщо так, то за яких умов) застосування на стадії судового слідства запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, обраного на визначений період на стадії досудового слідства, не відповідає критерію «передбачуваності закону» для цілей пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд також нагадує, що практика, яка виникла у зв'язку із законодавчою прогалиною і яка зумовлює тримання особи під вартою протягом необмеженого і непередбачуваного строку за обставин, коли таке тримання не передбачається ні конкретним положенням законодавства, ні будь-яким судовим рішенням, сама по собі суперечить принципу юридичної визначеності, який імплікований Конвенцією і який становить один із основних елементів верховенства права» (пункт 53). У рішенні від 18 грудня 2008 року у справі «Новік проти України» Європейський суд з прав людини зазначив, що «коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості закону» у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції означає, що коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля» (пункт 19)».

ції), свободи особистого та сімейного життя (стаття 32 Конституції).

Так, за конституційним поданням Верховного Суду України Конституційним Судом було ухвалено Рішення у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 9 вересня 2010 року № 19-рп/2010, яким захищено право осіб на судовий захист у спорах з органами державної влади.

Конституційний Суд України дійшов висновку, що нещодавно змінені Верховною Радою (Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвідомчості справ, пов'язаних із соціальними виплатами» від 18 лютого 2010 року) положення Кодексу адміністративного судочинства України та Цивільного процесуального кодексу України про підсудність судам цивільної юрисдикції всіх справ, пов'язаних із соціальними виплатами, суперечать частині третій статті 22, частині першій статті 55, частині першій статті 125 Конституції України. Знову ж таки, як позитив, нами відмічається використання Конституційним Судом практики Європейського суду з прав людини: *«За приписом частини першої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен при вирішенні питання щодо його прав та обов'язків має право на справедливий і відкритий розгляд незалежним і безстороннім судом, встановленим законом. У розвиток вказаного положення Європейський суд з прав людини в Рішенні від 25 лютого 1993 року у справі «Доббертен проти Франції» зазначив, що частина перша статті 6 Конвенції змушує держави-учасниці організувати їхню судову систему в такий спосіб, щоб їхні суди і трибунали виконували кожну зі своїх функцій (пункт 44), притаманну відповідній судовій установі».*

Другим за конституційним поданням Верховного Суду України було Рішення у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України

«Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів) від 6 жовтня 2010 року № 21-рп/2010. Суд установив неконституційність певних положень Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 року, зокрема визнання «корупційним правопорушенням» зайняття певними категоріями осіб викладацькою, науковою та творчою діяльністю, медичною практикою, інструкторською та суддівською практикою зі спорту в межах робочого часу (крім осіб, визначених у частині першій статті 120 Конституції України), а також проведення спеціальної перевірки щодо близьких осіб громадянам, які претендують на зайняття посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування.

2.3. Обов'язковий захист Конституційним Судом України прав і свобод людини і громадянина

Відповідно до статті 159 Конституції України Конституційний Суд є обов'язковим учасником процесу внесення змін до Основного Закону.

В аспекті нашого дослідження нас цікавить, обов'язкова попередня перевірка Конституційним Судом законопроектів про внесення змін до Конституції на предмет відсутності в них положень, які скасовують чи обмежують права і свободи людини і громадянина.

У 2010 році Конституційний Суд надав три висновки щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України:

1) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо гарантії недоторканності для окремих посадових осіб) вимогам статей 157 і

158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 80, 105, 108 Конституції України) від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010.

Конституційний Суд дійшов висновку, що окремі положення законопроекту обмежують права і свободи людини і громадянина, зокрема:

– вилучення із частини другої статті 80 Конституції України положення «за винятком відповідальності за образу чи наклеп», як це пропонується у Законі-проекті, фактично передбачає звільнення від юридичної відповідальності народних депутатів України за висловлювання у парламенті та його органах, у яких міститься образа чи наклеп, що призведе до обмеження існуючих прав громадян на повагу до їх гідності, судовий захист про спростування недостовірної інформації щодо себе або членів своєї сім'ї, відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої інформації (частина перша статті 28, частина четверта статті 32 Конституції України);

– запропоноване Законом-проектом обмеження недоторканості Президента України на час виконання повноважень може призвести до обмеження прав і свобод людини і громадянина;

– образа чи наклеп на Президента України можуть розглядатися не тільки як посягання на громадянські права особи, що перебуває на цьому посту, але й як прояв неповаги до Української держави та її народу в цілому. Отже, пропонувані Законом-проектом зміни щодо вилучення частини другої статті 105 Конституції України положень «за посягання на честь і гідність Президента України винні особи притягаються до відповідальності на підставі закону» можуть вплинути на обмеження прав і свобод людини і громадянина та є такими, що суперечать вимогам частини першої статті 157 Конституції України.

2) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про вне-

сення змін до Конституції України (щодо строків повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів) вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 136, 141 Конституції України) від 17 червня 2010 року № 2-в/2010.

У цій справі Конституційний Суд також дійшов висновку, що окремі запропоновані Законопроектом зміни обмежують виборчі права громадян, а саме Суд зазначив:

«законодавець, встановлюючи регулювання пунктами 2, 3, 4 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Законопроекту правовідносин у сфері припинення повноважень сільських, селищних, міських голів, виходить із п'ятирічного строку їх повноважень, передбачених абзацом третім пункту 2 розділу I Законопроекту, хоча згідно з Конституцією України строк їх повноважень становить чотири роки (частина друга статті 141). Згідно з правовою позицією, викладеною Конституційним Судом України у Рішенні від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, строки проведення виборів є важливим інститутом гарантії реалізації виборчих прав громадян, а відміна виборів до органів місцевого самоврядування чи перенесення строків їх проведення з підстав, не передбачених законом, є порушенням цих прав громадян (абзац третій пункту 5 мотивувальної частини). Конституційний Суд України вважає, що регулювання законодавцем правовідносин, пов'язаних з датою проведення голосування на виборах органів і посадових осіб місцевого самоврядування, а також з припиненням їх повноважень, має здійснюватися відповідно до пункту 30 частини першої статті 85, статті 91, пункту 20 частини першої статті 92 Конституції України тільки після внесення запропонованих до неї змін шляхом прийняття окремого правового акта, а не законопроекту, передбаченого розділом XIII «Внесення змін до Конституції України» Основного Закону України».

3) у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку про відповідність законопроекту про вне-

сення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 76, 77, 103, 136, 141 та до розділу XV «Перехідні положення» Конституції України) від 18 листопада 2010 року № 3-в/2010.

У цій справі Конституційний Суд дав позитивний висновок, тобто зазначив, що Законопроект відповідає положенням статей 157, 158 Конституції¹⁹. Для нашого дослідження це означає, що жодне положення Законопроекту не обмежує права і свободи людини і громадянина.

Проте, така позиція Конституційного Суду є непереконливою та дивує, зокрема з огляду на його попередній висновок від 17 червня 2010 року № 2-в/2010, в якому Суд дійшов висновку, що збільшення строку повноважень, зміна строку повноважень для діючих органів місцевого самоврядування порушує виборчі права громадян²⁰.

У «Перехідних положеннях» розглядуваного Законопроекту фактично передбачається збільшення строку повноважень для діючих Парламенту та Президента, що, на наш погляд, також обмежує виборчі права громадян. Навіть враховуючи те, що право обирати і бути обраним було реалізовано громадянами України на останніх виборах до Верховної Ради України та Президента України на умовах п'ятирічного строку періодичності виборів, установлення конкретних дат

---

¹⁹ Слід зазначити, в подальшому Парламент прийняв зазначений Законопроект і до Конституції України 1 лютого 2011 року було внесено зміни.

²⁰ Додатково див.: Рішення КСУ від 10 червня 2009 року № 14-рп/2009, в якому зазначено, що «строки проведення виборів є важливим інститутом гарантії реалізації виборчих прав громадян, а відміна виборів до органів місцевого самоврядування чи перенесення строків їх проведення з підстав, не передбачених законом, є порушенням цих прав громадян» (абзац третій пункту 5 мотивувальної частини).

проведення чергових президентських та парламентських виборів відповідно 29 березня 2015 року та 28 жовтня 2012 року призводить до незначного збільшення строку повноважень діючих Парламенту та Президента України.

Відповідно до частини другої статті 5 Конституції України носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і, зокрема, через органи державної влади. До таких органів належать Верховна Рада України, Президент України. За змістом статті 69 Конституції України народне волевиявлення здійснюється, зокрема, через вибори. Саме через вибори народ уповноважує Парламент, Президента України на здійснення влади на умовах, визначених Конституцією України. До таких умов віднесено конституційно фіксовані їхні повноваження, а також строки, на які їх обирають. При внесенні конституційних змін 1 лютого 2011 року Верховна Рада України нинішнього скликання фактично власним рішенням продовжить строк мандатів діючих народних депутатів України, тобто відбулася своєрідна самопродлонгація таких мандатів. Самопродлонгацією мандатів діючих народних депутатів України ігнорується воля народу як колегіальна (колективна) воля виборців, яка виявляється через реалізацію громадянами України конституційного права вільно обирати і бути обраними (частина перша статті 38 Конституції України). Водночас така самопродлонгація обмежує об'єктивні виборчі права громадян України (активне і пасивне), адже на період самопродлонгації можливість реалізації їх прав буде, по суті, відкладена. Конституційний інститут активного виборчого права громадян України визначений статтею 70 Конституції України (розділ III «Вибори. Референдум»). Це означає, що зміни за змістом цього інституту згідно з частиною першою статті 156 Конституції України мають бути затверджені всеукраїнським референдумом. Важливим є й те, що на період самопродлонгації мандатів діючих народних депутатів України Верховна Рада нинішнього скликання як представницький орган державної влади

стає нелегітимною, що тягне за собою відповідні наслідки щодо реалізації її повноважень²¹.

Взагалі слід зазначити, що концептуально Законопроект № 7265 від 19 жовтня 2010 року спрямований на зменшення демократії, оскільки передбачає збільшення строків повноважень Парламенту, органів місцевого та регіонального самоврядування. Так, доцільно навести позицію судді Конституційного Суду України В. Шишкіна²², який зазначає, що «збільшення періодичності зміни представницьких органів місцевого самоврядування має наслідком зменшення можливостей населення щодо ефективного впливу на місцеві представницькі органи влади і застосування до них таких конституційно-правових санкцій, як переобрання за неналежне виконання своїх повноважень і функцій, що знижує результативність участі народу в управлінні державними справами. Виходячи з цього збільшення періодичності зміни органів місцевої влади є обмеженням конституційного права, встановленого частиною першою статті 38 Конституції України. ...Збільшення строку зміни місцевих органів урядування можна також розглядати як обмеження в праві обирати собі належну владу (активне виборче право), якщо влада, яку обрано, не задовольняє виборців своїм служінням».

---

²¹ Див.: Окрему думку судді Конституційного Суду України В. Шаповала стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України», направленою Головою Верховної Ради України, вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 76, 78, 81, 82 та інших Конституції України).

²² Див.: Окрему думку судді Конституційного Суду України В. Шишкіна стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку про відповідність законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 76, 77, 103, 136, 141 та до розділу XV «Перехідні положення» Конституції України).

Отже, протягом 2010 року – першого півріччя 2011 року у двох із трьох спроб змінити Парламентом Конституцію Конституційний Суд констатував наявність у законопроектах положень, що обмежують права і свободи людини і громадянина. У третьому ж випадку (який таки став результативним – до Конституції України було внесено зміни) нами вбачається звуження виборчих прав громадян України. Позитивний висновок Конституційного Суду, на наш погляд, зумовлено не в останню чергу ситуаційним політичним інтересом.

У підсумку слід зазначити, що моніторинг висновків Конституційного Суду щодо законопроектів про внесення змін до Конституції України дає підстави стверджувати про необхідність існування на сучасному етапі розвитку України обов'язкового попереднього контролю з боку Конституційного Суду щодо законопроектів про внесення змін до Основного Закону в аспекті недопущення скасування або обмеження прав і свобод людини і громадянина при зміні Конституції України.

Окремо у цьому підрозділі нами виділяється *фактично установче для України Рішення Конституційного Суду від 30 вересня 2010 року*, яким, по-перше, було визнано неконституційним Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (далі – Закон № 2222-IV) на підставі порушення встановленої Конституцією України процедури його розгляду та ухвалення і, по-друге, відновлено дію конституційних положень у редакції від 28 червня 1996 року, тобто конституційних положень, які було змінено Законом № 2222-IV. Фактично в Україні відбувалася зміна Конституції України не в результаті установчих процесів Українського народу, не в порядку, визначеному у розділі XIII «Внесення змін до Конституції України» Конституції України, а шляхом відновлення Конституційним Судом України дії конституційних положень, які втратили вже чинність.

В аспекті нашого моніторингу нас цікавить: чи не відбулося в цьому випадку порушення конституційного принципу установчої влади народу?

До 30 вересня 2010 року Конституційний Суд стояв на позиції встановлення конституційного принципу установчої влади народу та передачі частини установчої влади лише Парламенту (відповідно до пункту 1 частини першої статті 85 та розділу XIII Конституції України лише Парламент наділяється правом вносити зміни до Конституції України). У цьому зв'язку необхідно пригадати, що у пункті 2 мотивувальної частини Рішення Суду у справі про набуття чинності Конституцією України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп²³ Судом було встановлено: «Конституція України як Основний Закон держави за своєю юридичною природою є актом установчої влади, що належить народу. Установча влада по відношенню до так званих встановлених влад є первинною». У пункті 2 резолютивної частини Рішення Суду у справі про здійснення влади народом від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005²⁴ було уточнено «... тільки народ має право безпосередньо шляхом всеукраїнського референдуму визначати конституційний лад в Україні, який закріплюється Конституцією України, а також змінювати конституційний лад внесенням змін до Основного Закону України в порядку, встановленому його розділом XIII» (виділено нами).

Виходячи із зазначених положень конституційного принципу установчої влади народу, на наш погляд, Конституційний Суд України не може бути наділений повноваженнями змінювати Конституцію України.

На жаль, на наш погляд, політичною владою вкотре було поставлено політичні інтереси на перший план та обрано вкрай проблемний з точки зору теорії конституціоналізму шлях зміни Основного Закону з порушенням принципу установчої влади народу. Конституційний Суд України

---

²³ Див.: <http://www.ccu.gov.ua/pls/wccu/P000?lang=0>

²⁴ Див.: <http://www.ccu.gov.ua/pls/wccu/P000?lang=0>

в цьому випадку не зміг захистити права Українського народу, а також виконати своє завдання відповідно до статті 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» – гарантувати верховенство Конституції України як Основного Закону держави на всій території України.

Венеціанська комісія у пунктах 65, 70 Висновку «Про конституційну ситуацію в Україні» від 21 грудня 2010 року²⁵ зазначає, що поточне конституційне поле, засноване на Рішенні Конституційного Суду, не має достатньої легітимності, яка може бути досягнута лише в результаті звичайної конституційної процедури внесення змін до Конституції у Верховній Раді. Відновлення за рішенням Конституційного Суду варіанту Конституції ставить питання легітимності діючих державних інституцій, оскільки і президент, і парламент були обрані відповідно до конституційних норм, які більше не визнаються дійсними. Президент України, після цього судового рішення, має набагато більше повноважень, ніж могли передбачати виборці, коли він обирався.

---

²⁵ <http://glavcom.ua/articles/2452.html>

IV. Висновки

---

1. Моніторинг усіх рішень Конституційного Суду України за період 2010 – перше півріччя 2011 року дає підстави зробити висновок про вкрай обмежений доступ осіб до конституційного правосуддя, зокрема з метою захисту своїх конституційних прав і свобод від посягань з боку Парламенту, Президента, Уряду.

Об'єктивною причиною такого обмеження є відсутність у Конституції України інституту конституційної скарги. Відсутність в Україні інституту конституційної скарги – можливості індивідуального звернення громадян до Конституційного Суду щодо відповідності Основному Закону положень законодавчих актів – призводить до масового звернення українців до Європейського суду з прав людини.

2. Безпосередній доступ до конституційного правосуддя особи мають через інститут конституційного звернення.

Проте переважна більшість конституційних звернень осіб взагалі не потрапляє на розгляд Конституційного Суду України, оскільки повертається особам на етапі їх попередньої перевірки Секретаріатом Конституційного Суду. Фактично більшість конституційних звернень повертаються авторам державними службовцями Секретаріату Конституційного Суду, які не мають ніякого відношення до функції

здійснення правосуддя у формі письмового повідомлення, без дотримання судової процедури їх розгляду, принципів діяльності Конституційного Суду тощо. Перевірити вмотивованість та обґрунтованість таких «письмових повідомлень» не має можливості, оскільки це не судові рішення і вони не підлягають оприлюдненню.

Під час моніторингу виділилися законодавчі обмеження доступу громадян до конституційного правосуддя через установлення підстави для конституційного звернення (наявність неоднозначного застосування Конституції та законів України органами державної влади), а також звуження доступу осіб до конституційного правосуддя й самим Конституційним Судом шляхом звуженого тлумачення законодавчих положень щодо підстав для конституційного звернення. Так, більшість ухвал Конституційного Суду України про відмову у відкритті конституційного провадження за зверненнями громадян приймається у зв'язку з відсутністю підстав для конституційного звернення (відсутність неоднозначного застосування Конституції та законів України органами державної влади). Причому конституційні права та свободи осіб залишаються незахищеними.

Конституція України не обмежує суб'єктів звернення до Суду з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України, не встановлює різниці для органів державної влади та осіб. Проте Закон врегульовує порядок звернення органів державної влади, органів місцевого самоврядування до Суду з цих питань через інститут конституційного подання, чим ставить їх у більш вигідне становище порівняно з особами.

Конституційний Суд до цього часу не виробив чітких критеріїв прийняття справ до розгляду при зверненні фізичних та юридичних осіб, зокрема визначення наявності неоднозначного застосування Конституції та законів України органами державної влади. Також в ухвалях Конституційного Суду України про відмову у відкритті провадження у справі часто можна спостерігати недостатнє мотивування такої

відмови. Все це ускладнює доступ осіб до конституційного правосуддя через незрозумілість критеріїв взяття до розгляду справ Конституційним Судом.

Ще одним обмеженням доступу громадян до конституційного правосуддя є правова позиція Конституційного Суду щодо відсутності в нього повноважень розглядати нечинні акти. Так, відмови Конституційного Суду у розгляді правових норм, які вичерпали свою дію, нечинних правових норм фактично призводять до позбавлення осіб можливості захистити свої конституційні права і свободи від порушень з боку вищих органів влади.

Позитивним моментом у діяльності Конституційного Суду за період 2010 – перше півріччя 2011 року є збільшення кількості розгляду звернень громадян та юридичних осіб по суті (10 рішень). По відношенню до рішень Суду за конституційними поданнями владних суб'єктів їх все ще недостатня кількість, проте нарешті вони з'являються. Для порівняння, за всі попередні роки своєї діяльності єдиний орган конституційної юрисдикції розглянув лише 17 справ такої категорії.

Проте більш глибокий аналіз рішень за конституційними зверненнями дає підстави стверджувати, що відкриття провадження у справі за зверненням громадянина Ю. Костенка здебільшого ґрунтується на політичній доцільності розгляду цієї справи, а у справі за зверненням Акціонерного товариства «Страхова компанія «Аванте» спостерігається захист інтересів конкретного акціонерного товариства, що призвело до порушення принципів конкуренції, порушення конституційних засад розмежування повноважень між органами місцевого самоврядування та компетенцією Парламенту.

3. Опосередкований доступ осіб до конституційного правосуддя з метою захисту своїх конституційних прав від зловживань з боку вищих органів влади можливий через розгляд Конституційним Судом питань про відповідність Консти-

туції України законів і інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента та Кабінету Міністрів України. Чи буде розглядати Конституційний Суд факт порушення прав і свобод людини шляхом видання неконституційного правового акта Парламентом, Президентом чи Урядом України, чи ні, залежить насамперед від ініціативи державних органів, які й видають ці акти, а саме Президента, а також ініціативи сорока п'яти народних депутатів, Верховного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (пункт 1 частини першої статті 150 Конституції України).

Протягом 2010 – першого півріччя 2011 року глава держави жодного разу не звертався до Конституційного Суду щодо неконституційності законів і інших правових актів Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України в аспекті порушення конституційних прав осіб.

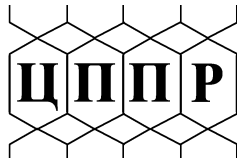
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини щодо захисту прав людини протягом вказаного періоду звертався до Конституційного Суду щодо неконституційності законів і інших правових актів Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів України в аспекті порушення конституційних прав осіб один раз, а Верховний Суд України – тричі. Це варто відмітити як позитив, оскільки статистика 13 минулих років діяльності Суду свідчить про одиничні звернення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Верховного Суду України до Конституційного Суду з метою захисту конституційних прав людини і громадянина.

4. Відповідно до статті 159 Конституції Конституційний Суд є обов'язковим учасником процесу внесення змін до Основного Закону. В аспекті нашого дослідження нас цікавила обов'язкова попередня перевірка Конституційним Судом законопроекту про внесення змін до Конституції на предмет відсутності в них положень, які скасовують чи обмежують права і свободи людини і громадянина.

Протягом 2010 – першого півріччя 2011 року у двох із трьох спроб змінити Парламентом Конституцію Конституційний Суд констатував обмеження прав і свобод людини і громадянина. У третьому ж випадку (який таки став результативним – Конституцію було змінено) нами вбачається звуження виборчих прав громадян України. Позитивний висновок Конституційного Суду, на наш погляд, зумовлено не в останню чергу ситуаційним політичним інтересом.

У підсумку слід зазначити, що моніторинг висновків Конституційного Суду щодо законопроектів про внесення змін до Конституції України дає підстави стверджувати про необхідність існування на сучасному етапі розвитку України обов'язкового попереднього контролю з боку Конституційного Суду щодо законопроектів про внесення змін до Основного Закону в аспекті недопущення скасування або обмеження прав і свобод людини і громадянина при зміні Конституції України.

5. У підсумку хочемо відмітити складність функціонування конституційної юстиції в механізмі державної влади України внаслідок слабкості українського конституціоналізму, надмірного впливу політичних процесів на діяльність Суду, що, зокрема, негативно позначається на спроможності конституційного правосуддя ефективно захистити конституційні права і свободи людини і громадянина. Конституційний Суд самоусувався від вирішення гострих конституційних питань, в яких стояли питання порушення конституційних прав і свобод осіб з боку вищих органів державної влади.

Інформаційне видання
**Захист прав і свобод людини і громадянина
Конституційним Судом України від порушень
з боку вищих органів державної влади:
моніторинг діяльності
за 2010–2011 роки**

ЮЛІЯ КИРИЧЕНКО

Головний редактор	<i>Гайдук Н. М.</i>
Редактор	<i>Коновал С. С.</i>
Коректор	<i>Сікорська Л. Л.</i>
Художнє оформлення	<i>Остапенко В. С.</i>
Комп'ютерна верстка	<i>Губенко В. С.</i>

Підписано до друку 23.XI 2011 р. Формат 60×84/16. Папір офсетний. Гарнітура Тип Таймс.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 2,79. Наклад 100 прим. Зам. № 11–66.

Оригінал-макет виготовлений ТОВ «Атіка»,
04060 Київ-60, вул. М. Берлінського, 9.

Свідоцтво про видавничу діяльність і розповсюдження видавничої продукції:
Серія ДК № 216 від 11.X 2000 р.,
видане Державним комітетом інформаційної політики,
телебачення та радіомовлення України.

Надруковано ТОВ ВПФ «МЕГА», 04073 м. Київ, пров. Одоевського, буд. 1, кв. 2.